

דף פרפראות משפטים

להצלחת: יחזקאל דוד בן נעמי הי"ו - מוריה חנה בת מזל תחי'

להצלחת: דוד בן אורה נ"י | מיכאל מאיר בן סמדר הי"ו - יעל חנה בת זהבית תחי'

"ואלה המשפטים" (כ"א - א')

הפרשה הקודמת מסיימת בבניית מזבח "מזבח אדמה תעשה לי וגו' ואם מזבח אבנים", והפרשה הבאה עוסקת בבניית המשכן, "ויקחו לי תרומה וגו' זהב וכסף ונחושת", שואל רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "אזנים לתורה", למה הפסיק באמצע בנין בית ה' במשפטים? ותירץ, מפני שהקב"ה שונא גזל, ולפיכך אחרי שהזכיר מזבח של אדמה ואבנים, המצויים לאדם בכל מקום, ואין להם כמעט ערך ושווי, טרם שציווה על תרומה זהב כסף ונחושת, הזהיר את בני ישראל על המשפטים, שכל אחד ואחד יקדקד בכספו וזהבו, אם כשרים המה על פי דין התורה, ורק אז יתן מהם לבנין בית ה'. מדוע פרשת משפטים נכתבה לפני פרשת תרומה כותב ה"בית הלוי" בפרשת תרומה, ללמדך, כי לפני נתינת הצדקה, עליך לבדוק אם הכסף בא ביושר, או שמא בגזילה, שאם לא כן דין צדקה זו, כדין לולב הגזול שנפסל משום מצוה הבאה בעבירה.

"ואלה המשפטים" (כ"א - א')

פרשת משפטים מתחילה בדינים השייכים לשו"ע חושן משפט, דיני עבד וגנב ושומרים. שואל האדמו"ר מסאטמר, למה השו"ע מתחיל באו"ח, ורק החלק האחרון הוא חושן משפט. ומתירץ, בעל הטורים כתב, הר"ת של "ואלה המשפטים" - הדיין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. ובעל השו"ע בכוונה תחילה התחיל באו"ח, כי אם היה מתחיל בחושן משפט, ששם מעיקר הדין צריך לעשות פשרה, היינו מבינים שכל חלקי השו"ע זה לחתור לפשרה, והאמת שבכל חלקי השו"ע אין פשרות, רק צריך לקיימם, ורק מה שנוגע לדיני ממונות שבחושן משפט שם צריך לחתור לפשר בין הצדדים. **מבאר ה"כלי יקר"**, התורה מתחילה במצוות שבין אדם לחברו, משום ש"דרך ארץ קדמה לתורה". **והרבי מקוצק אומר**, "דרך ארץ קדמה לתורה", פי' - דרך ארץ היא הקדמה לתורה, ומההקדמה אפשר ללמוד על טיבו של הספר. לפי מידת דרך ארץ שבאדם, ניכר מה הם פני התורה שיש בו.

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (כ"א - א')

מעשה שבאו לפני החזו"א חבורת תלמידים משיבת פוניבז' בשאלה, מצאנו כסף ברחוב, האם לא צריך לחשוש שמא המאבד לא מישמש עדיין בכיסו, וא"כ הרי זה בגדר "יאוש שלא מדעת" והכסף אסור עלינו. אמר להם, אין שום יסוד לחשוש כך, ואפילו אם יהיה יחיד שעדיין לא מישש, מ"מ שייך הממון למוצא מן הדין. יתר על כן, אף אין טעם לנהוג במקרה זה לפני משורת הדין, כי זהו רצונו של הקב"ה, שמטבע זו האבודה מפלוני תגיע לפלוני. **ועל זה כתוב בזוהר** בפרשתנו "פתח ר' שמעון ואמר, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, תרגום, ואלין דיניא תסדר קדמיהון. אלין אינון סדורין דגלגולא", פירוש, לפעמים מתחייב אדם בדין לשלם לחברו ממון שאינו חייב בו אך אין זאת אלא תשלום חוב מגלגול קודם. ומבקשים מהשמים להעביר כסף שלו לחברו כפירעון עבור מה שהיה חייב לו בגלגול קודם. אך אם ימשמש בכיסו, הלוא שוב אין הממון שלו ואין אתה פורע לו, כי המוצא זכה מההפקר. לכן סובבו בהשגחה פרטית, שאתה לא תמשמש ולא תתייאש, ובינתיים ימצא חברך את המטבע ויזכה בה ביושר כפי שהורו חכמים, ובאופן זה יחזרו מעותיך לבעליהן מגלגול קודם.

"כי תקנה עבד עברי" (כ"א - ב')

שואל ה"אבני נזר", למה התורה כתבה עבד עברי ולא עבד ישראל כמו שבכל התורה אנו נקראים בשם ישראל? ומסביר, שורש השם "עברי" נאמר אצל אברהם אבינו - אברהם נקרא אברהם העברי, כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מהעבר השני (בראשית רבה מ"ב). כח זה הוא החירות האמיתית, שהאדם לא משועבד לדעות והשפעות זרות, והן לא עושות עליו רושם כלל. אם הדבר נראה לו "אמת" הוא נדבק בו והולך איתו לאורך כל הדרך, גם אם הוא יחיד נגד כולם. זהו ה"בן חורין" האמיתי. לכן בפרשת עבד עברי שאינו יכול להשתעבד ליותר משש שנים, כי הוא במהותו "בן חורין" לא "עבדים לעבדים", לכן כתבה התורה "עברי", שם המורה על מהותו של האדם בישראל - בן חורין.

"כי תקנה עבד עברי" (כ"א - ב')

שואל האלשיך, הלשון צריכה להיות הפוכה, הרי בשעת הקניה הוא עדיין עברי ולא עבד, ולמה כתוב "כי תקנה עבד עברי". ומתוך, יש כאן רמז לקונה, דע לך, אתה אמנם קונה אדם בזוי ונאלח -גנב, אבל עדיין הוא עבד להקב"ה, הוא כבר עבד לאדון אחר, לאדון העולם.

סיפור רבי יחזקאל אברמסקי, מסרתי שיעור לבעלי בתים, ולמדנו את הסוגיא של עבד עברי, למדנו את הדין של "כי טוב לו עמך", שהגמ' דורשת עמך במאכל עמך במשתה, שכל דבר שיש לך אתה גם צריך לתת לעבד, ואם יש לך רק שמיכה אחת או כרית אחת, אתה צריך להביא את זה לעבד, קם אחד הבעה"ב ברוגז, ואמר שזה לא יכול להיות שהתורה תגיד שאם יש כרית אחת, הבעה"ב צריך לתת אותה לעבד. סגר את הגמ' ברוגז ויצא. למחרת חזר, שאל אותו הרב, מה קרה, מדוע חזרת? אמר הבעה"ב, חשבת, האדון הזה יש לו רק כרית אחת, יש לו רק שמיכה אחת, מה אתה הולך וקונה עבד, הרי אין לך כסף? אם אתה כזה טיפש, מגיע לך שלא תישן על כרית.

"והגישו אל הדלת או אל המזוזה" (כ"א - ו')

אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם. (רש"י)

אומר ה"חתם סופר", אותו גנב שנמכר בגניבתו ע"י בית דין, עשה מעשיו בסתר כאילו אין עין של מעלה רואה, וכאילו אין מי שמשגיח במעשיו, שכח אותו גנב כי רואה הקב"ה את אשר נעשה במסתרים, וראה את דם הפסח אשר היה על מזוזות הבית מבפנים ולכן פסח הקב"ה על בתי בני ישראל במצרים. מקום המזוזה מזכיר את ראיית הקב"ה במסתרים, דבר אשר התעלם ממנו הגנב, ומשום כך נרצע על גבי המזוזה.

"ורצע אדוניו את אוזנו במרצע" (כ"א - ו')

אוזן זו ששמעה וכו' תירצע, ואם מוכר עצמו, אוזן זו ששמעה כי לי בני ישראל עבדים וכו'. (רש"י)

שואל הרב מפוניבז', הרי מיהו אותו אדם שלא שמע, הרי מדובר באדם שפל שתפסו אותו בגניבה, וגם אם הוא מכר את עצמו, ודאי שהוא לא אדם נעלה, ובכל זאת באים אליו בטענה, אלא מבואר כאן, כי גם אדם שהתדרדר למדרגה נמוכה והגיע לידי גניבה, טמון בו הכח להבחין במהות המושג עבד לה', וכשהלך וקנה אדון לעצמו, נהג בעצם בסתירה ליכולת שלו, ולכן נרצע. אם מצאנו כי (תהילים קי"ג ז' - ח') "מאשפות ירים אביון להושיבי עם נדיבים", הרי לנו שגם דרי אשפתות יש בהם מעלת ה"נדיבים", אף כי בכח ולא בפועל, שכל אחד מישראל בכל מצב שהוא, הרי הוא בנו של הקב"ה, והכוח הטמון והצפון בו גדול ונעלה לאין ערוך מכל דרגה שהוא ניצב בה.

"וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף" (כ"א - י"ח)

המחלוקת גורמת לבעיות רבות שתבואנה. לפעמים בלהט הויכוח מרימים ידיים, יש שמלשינים על חברים ומכים בסתר וזה גרוע מהכאה בידים, כי להכאה בידים יש רפואה, ולמלשינות אין רפואה.

אומר רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "תפארת יהונתן", זהו שרמזה התורה "כי יריבון אנשים", או אז יותר טוב "והכה איש את רעהו באבן או באגרוף", כי בזה "שבתו יתן ורפא ירפא", מה שאין כן בלשון הרע שאין תרופה למכתו.

זהירות בממון אחרים!!

"כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד וכו' אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות" (כ"א - ב' - ד')

כותב ה"חפץ חיים", בוא וראה עד כמה החמירה תורה בלקיחת ממון שאינו שלו, ועד כמה אנו רחוקים מהרגשה זו. אדם שמתחתן עם גויה, כולם מתרחקים ממנו, קנאים פוגעים בו. ואותו אדם ייחשב כגוי, אף אחד לא ירצה בחברתו, ואפילו לא יצרפו אותו למנין. אבל כשאדם גונב כסף, או לא משלם בזמן למרות שיש לו, לכל היותר מרננים אחריו בסתר, או אפילו בגלוי, ואם הוא עשיר או תקיף, מכבדים אותו ונותנים לו עליה.

ואילו התורה הקדושה מלמדת אותנו, שהגונב ממון מחברו ואין לו לשלם, ביי"ד מוכרים אותו לעבד למשך שש שנים, ובזמן עבודתו רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה בנים, עבדים כנענים, וכל זה כדי לשלם את דמי הגניבה לנגב. א"כ רואים, שלפי התורה, מוטב לו לאדם להיות עבד, ורבו ימסור לו שפחה כנענית ויליד ממנה עבדים, ובלבד שלא יישאר בידו ממון חברו שלא כדין.

עוד מוסיף ה"חפץ חיים", כשנתבונן נראה, שהנושא שפחה כנענית עובר בלאו של "לא תהיה קדשה בבנות ישראל". לעומת זאת, על גניבה עובר בלאו של "לא תגנובו", והתורה התירה את הלאו של "לא תהיה קדשה" כדי שיוכל לתקן את הלאו של "לא תגנובו". מכאן רואים כמה צריך אדם להיזהר בממון חברו, ולדקדק בדבר כחוט השערה.

איך אתה מרגיש?!

"כי תקנה עבד עברי" (כ"א - ב') מדוע פתחה התורה והקדימה לכל המשפטים את דיני העבד שבפרשתנו? מתרץ רבי חיים שמואלביץ, הואיל ורק עכשיו יצאו ישראל ממצרים, ועדיין הם מרגישים את עצמת המכות שחבטו בהם, זה הזמן הטוב ביותר להסביר להם את כל ענין העבדות.

משל למלך שמרדו בו והוא נאלץ להימלט מארמונו, כשרק בגדיו לעורו. המורדים הדקו את טבעת החנק סביבו, ובלית ברירה, כשהבחין שהוא כמעט נתפס, הוא מהר לנקוש על דלתו של בית שהזדמן לפניו וקרא לבעל הבית: "אנא, הצל אותי!". בעל הבית, שהבין את המצוקה הנוראה, בה הוא נתון, הורה לו לשכב במהירות ופרש מעליו ערמת שקים ובלויי סחבות שהיתה לו בביתו. לא חלפו חמש דקות, וכבר נשמעו נקישות עזות על דלת הבית: "איפה הוא?" בעל הבית נגש לפתח: "את מי אתם רוצים? במה אוכל לעזור?" "זוז" - שאגו הפורעים, וכבר נכנסו פנימה והחלו לנקוש על הקירות ועל הארונות בקתות הרובים שלהם, כדי להבחין היכן יש דלת כפולה. אחד מהם הבחין בערמת הסחבות שהיתה מונחת בפנת החדר, והכה עליה נמרצות, אך בנס לא העלה על דעתו לחפור בה ולגלות את מי שמסתתר בתוכה. לבסוף התייאשו המורדים ופנו ללכת, וכשהשתרר במקום שקט, העז המלך לצאת, עדין רועד וחוזר כסיד. "הצלת את חיי", לחש למצילו, נותר בבית עוד יומיים, וכשהתרחקו עוד הפורעים, יצא למקום אחר.

חלפו חודשים ספורים, המרד דוכא - והמלך שוב ישב בהדר על כסאו. הפעולה הראשונה שעשה, היתה, כמובן, לקרוא למצילו, על מנת לגמול לו על מה שעשה עבורו. "הצלת את חיי", אמר לאיש כאשר עמד לפניו, "מה ביכולתי לעשות עבורך?" תודה לך אדוני המלך, אך איני חסר דבר... מכל מקום, אם זוכה אני לדבר אתך, מסקרן אותי לדעת כיצד הרגשת תחת ערמת הסחבות שהנחתי עליך, כשהחרבות הכו מעליך?". למשמע הבקשה האדים המלך כולו: ומיד פקד על העבדים שלפניו: "הוציאוהו למוות בתליה!". אדוני המלך, פער האיש את פיו בתדהמה, "אני חוזר בי מהשאלה... אין המלך צריך לענות לי... רחם עלי, נהג בי כאלו לא שאלתי מאומה...". אך המלך לא נרגע: "אי אפשר למחוק את מה שדברת זוהי חוצפה איומה שאתה עתיד לתת עליה את הדין.

לא הועילו כל בקשות הרחמים, והאומלל הובהל לכיכר העיר בטקס מרשים, על צווארו הונח חבל התליה, והספירה לאחור החלה, כשהמלך עצמו מופקד על האירוע כולו מקרוב. כשאמר התליין את הספרה "שתים" וכפסע היה בינו לבין המוות, נגש אליו המלך, הסיר את החבל מעל צווארו ואמר לו כשחיוך על פניו: "כעת יודע אתה כיצד הרגשתי?!... לעולם לא היית מבין זאת, אלמלא היית חווה זאת על בשרך...".

מילים רבות אינן יכולות להסביר מה פשר המושג "עבדות", אך עם ישראל אשר זה עתה יצאו מעבדות לחירות, מבינים זאת היטב על בשרם. לכן בחרה התורה לפתוח בציווי זה, לפני שמאורעות אלו יישכחו מהם. **מסופר** שאחד מגדולי ישראל, הלך לאסוף כסף בביתו של עשיר, והיה קור אימים בחוץ וגשם זלעפות. העשיר ביקש מהרב להיכנס, והרב התעקש להישאר בחוץ. העשיר לא הבין מדוע הרב לא נכנס, אמר לו הרב, רציתי שתרגיש מה העני מרגיש.

גזל מקטרג בראש

עוד אמר ה"חפץ חיים", כתוב (במדרש רבה ויקרא ל"ג - ג'), סאה מלאה עוונות, מי מקטרג עוון גזל מקטרג בראש. לכאורה הסאה "מלאה" עוונות, א"כ מה השאלה מי מקטרג: חסרים עוונות?

אלא, משל למה הדבר דומה, לבעל חוב שפשט את הרגל והפסיד כספים של הרבה אנשים, ואינו פורע ומשלם. עם כל זאת, אף אחד לא מעז להיכנס לביתו ולקחת דברים, אבל ברגע שיימצא הראשון עם תעוזה שייכנס ויקח מביתו, מיד ירוצו כולם אחריו ויחטפו מכל הבא ליד.

כך העניין בעוונות, כל משחית שנוצר מן החטא, אמנם בעצמותו הוא משחית, אך אינו רוצה "לחטוף" ראשון, אך המשחית שנוצר מהגזל, הוא חצוף גדול, בדיוק כמו החטא עצמו, כמו שכתוב "ויגזול את החנית מיד המצררי", לכן הוא קופץ ראשון, ומיד אחריו באים במרוצה כל השאר.

מידה כנגד מידה

בספר "שימוש חכמים" מסופר, שהנצי"ב מוואלוז'ין, דעתו לא היתה נוחה מהרופאים, ולא הזמין רופא לביתו. אם לא חש בטוב, היה ממתין כמה ימים עד שהבריא. פעם חלה, וכשגברה מחלתו ניסו לשכנעו שיזמין רופא. בסוף הסכים שיבוא שאלו אותו, מעיקרא מאי קסבר, לשם מה הזמנת רופא, אם אינך חפץ בתרופות לקחתן.

הסביר להם הנצי"ב, עד היום לא נהגתי להזמין אליי רופא, כי ידעתי את הסיבה למחלה, הרי הקב"ה נוהג מידה כנגד מידה ושולח לו את המחלה והוא מרגיש איזה אבר חולה, ומה הן המצוות התלויות באבר הזה, ואז הוא עושה תשובה על המצוות האלו והמחלה היתה עוברת.

הפעם לא זיהיתי את מקור הכאב, ולכן לא ידעתי על מה לעשות תשובה, אך לאחר שהרופא זיהה את האיבר הנגוע, אני כבר יכול לעשות תשובה ולא צריך להזדקק לתרופות.

לא משחקים באש!!

פרשתנו עוסקת בעניינים שבין אדם לחברו ובממון חברו. רבי ישראל סלנטר זצ"ל נפטר בשבוע של פרשת משפטים, שהרי היא רצינית שלו הוא בכ"ה בשבט, ואמרו חכמי דורו שזוהי באמת הפרשה המסמלת את חייו, כמה כוחות השקיע על מנת לחנך, להשריש ולהחדיר בעם ישראל את הענין של בין אדם לחברו ומי שמשחק בזה הרי הוא כמי שמשחק באש. **הגמ' בבבא בתרא** (ט"ז). אומרת ש"שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו", פנינה הציקה לחנה, לדוגמא, בכל פעם שהיתה קונה נעליים לאחד מילדיה, היתה אומרת לחנה, נו, מתי תקני גם את הנעליים לילדים שלך? אבל הפסוק מדגיש "בעבור הרעימה", זאת אומרת שלא היו כאן סתם רשעות ואכזריות, אלא זה היה "לשם שמים", היא רצתה שחנה תתפלל לקב"ה מעומק הלב, אבל בכל זאת היא נענשה על מה שהציקה לחנה, על כל בן שנולד לחנה, נפטרו לפנינה שנים! נורא נוראות! **שואל רבי חיים שמואלביץ**, אם פנינה לשם שמים נתכוונה, מדוע מגיע לה כזה עונש? מחדש ר' חיים, כשאחד מכניס את ידו לאש, הוא לא מקבל עונש להישרף, אלא זאת מציאות, אש שורפת, ולכן מי שמכניס את היד שלו לתוך האש, היא נשרפת. גם אם אדם מכניס את היד "לשם שמים", היד נשרפת בגלל המציאות ולא כעונש, שהרי אם זה יהיה עונש, במקרה של "לשם שמים" לא היה צריך לקבל אותו. "בן אדם לחבירו" זה "אש", לפגוע ביהודי זה "פחד פחדים".

רבי חיים שמואלביץ מביא כמה ראיות לזה. הגמ' בכתובות (ס"ב): מספרת, ר' רחומי למד אצל רבא, והיה מגיע פעם בשנה לביתו, בערב יום כיפור. שנה אחת התעכב בלימודו, והתעכב מלבוא. אשתו ציפתה לו וחשבה עוד רגע הוא בא, עוד רגע הוא בא, והוא לא הגיע. נעצבה אשתו והורידה דמעה מעינה. באותו זמן, ישב ר' רחומי בעליה, נפחתה קרקעית העליה מתחתיו ומת. שואל ר' חיים, וכי עכשיו טוב לה? הרי אם בעלה מת זה יותר גרוע בשבילה, כעת היא אלמנה! ויוצא שהיא קיבלה את העונש. אלא, זה הענין, בין אדם לחברו זה אש, ובמקרה של פגיעה וצער לזולת, אין השריפה באה כעונש, אלא המציאות היא שנשרפים.

הגמ' בכתובות (ס"ז): מספרת, רב עוקבא היה רגיל לשים כסף לעני אחד ליד הדלת. פעם אחת הלך אליו ביחד עם אשתו, והעני שהיה סקרן לדעת מי שם לו את הכסף, ארב להם מאחורי הדלת. הרב והרבנית שמעו שהוא פותח את הדלת, ברחו ונכנסו להתחבא בתנור שגרפו ממנו את הגחלים, אך עדיין היה רותח. הרגיש מר עוקבא שרגליו מתחילות להיכוות, אשתו אמרה לו שניח את רגליו עליה, כי אצלה לא בוער. ומדוע באמת היא לא נכוותה? כי לה היה זכויות יותר ממנו, כי מר עוקבא נתן לעניים כסף, אבל היא נתנה להם אוכל מבושל. א"כ למה הם התאמצו לברוח? הרי הם לא גרמו לעני שיתבייש, הוא עצמו בייש את עצמו ורצה לראות מיהו הנותן לו. אלא, הם ריחמו עליו, כי ידעו שכשיראה אותם יתבייש, לכן עשו הכל כדי למנוע ממנו את הצער. צריכים לזכור ולהפנים, בין אדם לחברו זה "משחק באש", ומאש צריכים להתרחק.

רפואה שלימה

"רק שבתו יתן ורפא ירפא" (כ"א - י"ט) - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. (ב"ק פ"ה). בספר "מעשי למלך" כותב, בוא וראה מה בין רפואה הבאה מידי רופא כל בשר, לבין אדם המתרפא על ידי רופא בשר ודם. אצל הקב"ה כתוב (ט"ו - כ"ו) "אני ה' רופאין" בפ"ה רפה, רמז לזה הכתוב, כי רפואתו של הקב"ה כהרף עין, בלי יגיעה ועמל, סמים ורפואות - ישלח דברו וירפאם" (תהילים ק"ז כ'). לא כן ברופא בשר ודם, אצלו נאמר "ורפא ירפא" בשתי פ', ושתייהן בדגש חזק, והפסוק בא לרמוז שהריפוי לא בא בנקל, אלא יש צורך במאמץ ובניסיון רב ברפואה, ולעיתים אורך זמן רב עד לריפוי. לכן אנו מבקשים "רפאינו ה' ונרפא", פעמיים פ' רפוי, שרפואתנו תבוא על ידי רופא כל בשר ומפליא לעשות.

אקטואליה בפרשה

הרגע הזה לא יוצא לי מהראש. הרגע בו המתנתי עם קרוב משפחה לתוצאות בדיקת ה-CT שהוא עבר, ולאחר המתנה מורטת עצבים, קורא לי הרופא הצידה ואומר לי בקול עמוק, לקרובך נותרו שלושה חודשים.. מהפסוק בפרשתנו 'ורפא ירפא' למדו חכמים שלמרות שהכל בידי הבורא, ניתנה רשות מהבורא לרפא. אבל צריך לזכור, המנדט היחיד שקיבל הרופא הוא לרפא, לא לחרוץ גורלות. אתה לא יודע, תחזיר את המנדט לבורא הוא כבר יסתדר..

רעיון מהפרשה

אי אפשר להתעלם מהכח החברתי, זה גם נכון להסתכל מה חושבים רוב האנשים, אבל זה לגמרי לא המילה האחרונה. פרשתנו מלמדת אותנו 'לא תהיה אחרי רבים לרעת'. התורה סומכת על האמת הפנימית שלנו. גם אם קבוצה גדולה של אנשים עושה או חושבת דבר מסוים עדיין כושר השיפוט שלנו חייב להיות נקי. ובמידה ואנחנו מזהים שההחלטה היא רעה אנחנו חייבים לעמוד באומץ נגדה ולומר זאת ברור.

הפתגם: אם אתה לא נלחם על מה שאתה רוצה, אל תבכה על מה שאתה מפסיד!!